

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 78 ՏԱՍՆԵՒՄԵԿԵՐՈՐԳ ՏԱՐԻ, Չորեքշաբթի, 11 Մայիսի

1894

Չորեքշաբթի, 11 Մայիսի, ՏԱՍՆԵՒՄԵԿԵՐՈՐԳ ՏԱՐԻ, № 78

Տարեկան 10 րուբլի, վեց ամիսը՝ 6 րուբլի, երեք ամիսը՝ 3 րուբլի 50 կոպ. Թարգմանական հասցեն Тифлисъ. Редакция „Норъ-Даръ“ կամ Tiflis. Rédaction „Nor-Dar“

Թարգմանական հասցեն Тифлисъ. Редакция „Норъ-Даръ“ կամ Tiflis. Rédaction „Nor-Dar“

Թարգմանական հասցեն Тифлисъ. Редакция „Норъ-Даръ“ կամ Tiflis. Rédaction „Nor-Dar“

ԲՈՎԱՆԻՍԱԿՈՒԹԻՒՆ

Քրոնիկան. — Սրբազան առաջնորդի այցելությունը արհեստագիտական դպրոցին և Մետեխի բանախն: Սուխայ-նեբի օգտին դուստրան: Հանրակենցարան վրաց հոգևոր սեմինարիայում: Հաղորդակցությունը դադարում: Վաղ-գուստում: Վոլկոստան հանքային ջրեր: Փրիբոդովի ծննդեան հարկաբանական Սերբի աքսորյալների թիվը: Վոյերի հոգաբարձությունը: Վոլկոստի բաժան-մունքի հաշիվը: Աշխարհի Նոր հրատա-րակությունները: Սալատուր: Արդիական: Մատենախոսություն: Ինչպես գրելու են երիտասարդները: Պղծակցություններ: — Ղը-Ղալա:

Քաղաքական. — Գաղափարական լու-րեր: Խառն լուրեր: Զեռազիբներ: Բանասիրական. — Խնչ է բարբու-թիներ (չարունակություն): Տեղեկատու: Յատարարական թիվներ:

Ք Ր Ո Ն Ի Կ Ո Ն

Թեմիս Առաջնորդ Գեորգ եպիսկոպոս Սուրենյանցը երեկ, մայիսի 10-ին, այ-ցելեց քաղաքի արհեստագիտական դպրոցը, ուր մնաց մինչև 11 ժամը և անձամբ քննեց կրթից երկու դասա-տան աշակերտներին:

Նոյն օրը թեմիս սրբազան Առաջ-նորդն այցելեց Մետեխի բանախն, ուր նորին սրբազնության ղեկավարեցին այն-տեղի հայոց եկեղեցու քահանայն, բան-տապետը և վերատեսուչները:

Նորին գերապատիվության տեսությունը և դիմադրությունը համար շարունակում սպա-սում էին հայ բանտարկյալները:

Նորին սրբազնությունը նախ այցելեց հայոց եկեղեցին, յետոյ մտաւ տապարա-նը և ապա բոլոր արհեստանոցները, այն է հողակալարություն, հիւսնություն, լուսացարարություն և այլն: Արհեստա-նոցներից դուրս գալով սրբազան հայրը

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԻՆՉ Ե ԲԱՐԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐ *)

II.

Եթէ բարեկներն այսքան կարճ միջո-ցում կարողացել են դրանք գտնել ի-րենց կորնը Պարսկաստանի բնակիչների մի ստուար մասը, դա այն պատճառով է եղել, որ նրանք ոչ մի կրօն ինքն ըստ ինքեան սուտ կամ սխալ չեն ա-նուանում: Արդեօք, նրանք սկզբունքով են ընդունում բոլոր կրօնների ճշմա-րիտ լինելը, թէ միայն նրա համար, որ այդ կերպով կարողանան աւելի շա-տերին դրանք: — այդ մենք կրտսենները նրանց վարդապետություններին:

Բարեկներն ընդունում են, որ մինչև ջրհեղեղը Աստուած մարդկանց հետ ա-միջական յարաբերություն ունէր: Այդ ժամանակից երբ մարդիկ սկսեցին բազ-մանալ և ցրուիլ երկրի զանազան կող-մերը, Աստուածությունն մասին եղած սկզբնական անաղարտ գիտությունը նստեցաւ, սակայն ոչ ամեն տեղ մի ենոյն չափով: Դարերի ընթացքում ա-ռաջ եկան մարդիկ, որոնք իրենց նախ-նեաց ճշմարիտ կրօնի մասին ոչ մի տեղեկություն չունէին: Այդ ժամանակ

*) Տես Նոր-Դարի № 77:

կարատարն յանդիմանությունը դարձաւ դէպի բանտարկեալները, որ նրանք փո-խանակ պարագիտութեան գործով, իրենց ճակատի քրտինքով հաց հայթայթելու և պատիւ բերելու հայ անուան աշօր փակուած են բանտերի պարսպների մէջ ի նախատինս ազգի և ի տիրու-թեան ազգականների:

Թեմիս սրբազան Առաջնորդը կրկին անգամ ուղարկեց Նորին Վասիլառու-թեան սովետներին օգտին հաւաքուած 2340 ր.: —

Թարգմանութեան պ. Բագրատ Միրի-մանեանից ստացաւ 15 րուբլի սովետա-ների օգտին:

Թարգմանութեան մէջ սովետների օգտին գտնուած 107 ր. 90 կոպէկի վրայ աւելացնելով նոյն նպատակով պ. Բագրատ Միրիմանեանից ստացած 15 ր., որ կանէ 122 րուբլի, 90 կ., այդ գումարը յանձնեցինք թեմիս ս. Առաջ-նորդին Վահագնա Վարդգիսիսին ու-ղարկելու համար:

Թիֆլիսի վրաց հոգևոր սեմինարիա-յում պարագիտութեանը սկսուելու են առաջինը ուսումնական տարուց: Ինչ-պէս երևում է սեմինարիայի վարչու-թեան տուած յայտարարութիւնից, այդ տարուանից աշակերտների համար սե-մինարիային կից հիմնուած է հանրա-կենցարան, ուր տարելու համար իւրա-քանչիւր աշակերտ տարեկան պիտի վը-ճարէ 100 ր.:

Մայիսի 2-ին յորդացած ջուրը քան-դիւ է Արաքսի վրայ ձգած Աղւայի և Փարնաուտի երկաթէ կամուրջներից Վաղ-գուստի գաւառում: Իսկ Վաղգուստի փայտէ կամուրջը ջուրը տարել է անցելով ապրիլի 30-ին: Անհրաժեշտ կարգա-դրութիւն է եղած հաղորդակցութիւնը վերականգնելու: Դեռեւ հեղեղել է

Աստուած բարեհաճեց մարդաբէներ ու-ղարկել, որոնց պարտաւորութիւնն էր ժողովրդի: Աստուծոյ մասին ունեցած սխալ գաղափարներն ուղղել և հաստա-տել այս ինչ կամ այն ինչ կորնը, նա-խկին, թէ որ աստիճան զարգացած էր ժողովուրդը կամ ինչ պայմաններում էր ապրում նա: Այդ մարդաբէների ստուար խումբը մէջ նշանաւոր են Կոն-ֆուցիուսը, Մովսէսը, Բուդդան, Ջեր-գուշալը, Քրիստոսը, Մուհամմէդը և վերջապէս Բաբբը, որին իրենք ընդհա-նրապէս կոչում են Բահաուլլահ *): Բայց այս յիշատակներից, եղել են և շատ ուրիշ մարդաբէներ, որոնցից ոմանք հինը մի-րակազնեցնելու, ոմանք ժողովրդին սովորեցնելու և ոմանք խրատելու կամ պատժելու համար են ուղարկուել:

Այս բոլոր մարդաբէները խօսել են միեւնոյն հոգով և ուղարկուել են միև-նոյն Աստուծոյ կողմից: Քրիստոնէսու-թեամբ ներշնչուած մարդն ասում է, թէ Մովսէսը պաշտօն ստացաւ Աստու-ծոյ ընտրեալ ժողովրդին գերութիւ-նից տղտուելու համար, և որ նրա

*) Բաբբ և Բահաուլլահ միեւնոյն անձնաւորութեան երկու տարբեր ա-նուններն են: Առաջինը նշանակում է զուռ, երկրորդը՝ լոյս: Աստուծոյ վերջին անուան տեղ երբեմն գործ են ածում նրան համանշխալ արարելէն Նու-րուլլահ բառը:

Վաղգուստից Ջոհր-բաբի վրայով դէ-պի Ղարադուրտ տանող ճանապարհը, Արաքսի աջ ափին: Այդպիսով, Վարսի-ասելով, Վաղգուստի հետ հաղորդակ-ցութիւնները բոլորովին դադարած են:

Այս տարուայ ամառային սեզոնին Վոլկասի հանքային ջրերում լողանալու համար առնուող վարձը, Պրիազ. Կրայ-թերթի տաւելով, պակասացնելու են:

1895 թուի յունուարի 4-ին լրանում է Փրիբոդովի ծննդեան հարիւրամա-կը: Մտադրութիւն կայ այդ օրը պատ-շաճաւոր կերպով տոնելու: Թեմից պատուհասի հեղինակ մարմինը, ինչ-պէս յայտնի է, թաղուած է Թիֆլիսում, ս. Դա. թի լեռան եկեղեցու տակ:

Անցեալ 1893 թուին Սերբի աքսո-րուած ամեն տեսակ յանցագործների թիւը, Մոսկուայի թերթերի տաւելով, եղել է ընդամենը 10,000 հոգի այր և կին:

Մեղեկներում են հրատարակել հետեւեալը.

Վայրուհի Մարիա Ալեքսանդրովնայի կոյրերի հոգաբարձութեան Վոլկասի բա-ժանմունքի խորհուրդը պատիւ ունի յայտարարել հետեւեալ տեղեկութիւննե-րը՝ 1) բաժանմունքի գրամական մի-ջոցների մասին առ 1-ն մայիսի 1894 թ. և 2) բաժանմունքի տեղեկութեանը նի սոյն տարուայ առաջին 4 ամսուայ գործունէութեան մասին:

Առ 1-ն ապրիլի 1894 թուի կար-33.076 ր. 27 կ. ապրիլին ստացուել է 420 ր. 57 կ. նոյն ամսին բաժանուած է 1227 ր. 20 կ. առ 1-ն մայիսի մնում է 32.269 ր. 64 կ.:

Այս գումարը գտնուում է.

1) Ընթացիկ հաշուով պետական բանկի բաժանմունքի մէջ 5.465 ր. 89 կ. 2) տոկոսաբեր թղթերում նոյն տե-ղում 25.524 ր. 30 կ. 3) փոխառու-ւնայողական գանձարանում երկու գրքոյիներով 1239 ր. 32 կ. 4) առձեռն

հիմնած պաշտամունքը իւր բոլոր ծի-սակատարութիւններով ոչ այլ ինչ էր, բաց միայն մի շուրջ՝ Քրիստոսի մի-ջոցով հիմնուելիք սիրոյ և հոգւոյ կրօ-նին: Իսկ միւս կրօններին հեղինակների մասին քրիստոնեան ասում է, թէ զը-րանք եթէ ոչ երգուեալ խաբեանքի, գոնէ միայն խաբեանքի ենք: Երբեք իւրաքանչիւրը փափագ ունէր իւր ժամանակում շրջան առած մոլո-րութիւններին վերջ դնել և, իւր հաս-կացողութեան համեմատ, ճշմարիտ կրօ-նը վերականգնեցնել: Սակայն բարին ընդունում է, որ բոլոր չքոնները հիմ-նուած են Աստուծոյ անմիջական ներ-շնչութեամբ, թէ և նա, միզ ճանկանա-ցունելիս անյայտ պատճառներով, բա-րեհաճել է մէկին այսպէս, միւսին այն-պէս հրամայել և զանազան երկրներում զանազան ազգութիւնների մէջ իրարից խիստ տարբեր, այո, սկզբունքով մի-միանց հակառակ կանոններ սահմա-նել:

Բոլոր մարդաբէներն իսկապէս մէկ են, այսինքն՝ միեւնոյն մշտնջենական ա-ման հոգուն Աստուած տարբեր ժամա-նակներում տարբեր կերպարանքով աշ-խարհ է ուղարկել: Իւր կամքը մարդ-կանց յայտնելու համար Բահաուլլահը միևնոյն հոգի է, որ մի ժամանակ Մովսէս էր կոչուում, մի այլ ժամանակ

գրամարկուում մնում է 40 ր. 13 կ.:

Հաշուետարում ակնարութեամբ մը-տել են 1290 հոգի, որոնք այցելել են 7354 անգամ: Հիւանդանոցում պառկած են եղել 77 հիւանդ: Անդամահատու-թիւն եղել է 163 հոգու վրայ:

ԱՇԱՆԻՑ. — Այսպէս գիւղը այս տարի մեծ վնասներ է հանդիպել: Եստակի ձմեռուայ շնորհիւ մեծ նեղութիւններ կրեցին տաւարները ապուր պակասու-թեան պատճառով: չտարի 20 զուռն ստաւարից հողիւ երեքը մնացած լինել, արտերը սարեւում կարած են եղել, իսկ դաշտային տեղերում, կարելի է ասել, մշակը կարող կրկնէր ձեռք բե-րել իւր նեղութեան վտառակը և գցած գերմը: Մայիսի մէկին լսեց՝ գիւղացին նրանից էլ զրկուեց: Կէսօրից յետոյ ժամի 2-ին ³/₄ ֆունտ ծանրութեամբ բա-ռակուսի և կոյր ձեռք կարկուտ եկաւ շարունակ 20 րոպէ սկզբից մինչև վեր ջը մի տեսակ վիթրով և մեծութեամբ. վնասեց բոլոր արտերին և ծառերին թողնելով գիւղացոյց ապրելու միակ յոյսը դարձնանք: արտերին նայողը կրկնած է թէ հասարակ ցեղեր են, իսկ ծառերն իրենց կեղեկից հանուած են: Թուրք, որ գիւղացոյց աղքատութեան ոտ կտորոյն է, այսօր այն աստիճան մերկացած է, որ տեսնուող գիւղացին չի կարողանում իւր արտաւորք պա-հել: Հանգիւում շատ թռչուններ և վա-րենի կենդանիներ են սպանուել: Մե-րերն ստում են, որ այս տեսակ կար-կուտ իրենց կենքում առաջին ան-գամն են տեսնում: մի 13 տարեկան տաւարած երկայն չկարողանալով ա-գասուել կարկուտ հարուածներից, աշ-խատել է միայն խորջինով փաթաթել զուռը, բայց ջանքն անգուտ է ան-ցել: զվի մի քանի տեղից պատառել է կարկուտը, իսկ մարմինն այն աստի-ճան հարուածների է ենթարկուել, որ խեղճը չնչապառ մնացել է ընկած: այսօր էլ պառկած է անկողնում:

Բուդդա, յետոյ՝ Ջերգուշա, Քրիստոս, Մուհամմէդ և այլն: Երբեք չուր նստող Բաբբ այն չէ, որ գործում էր 40 ակնի թուականներում: Այժմանը չորրորդ թէ հիւանդներն են, որ բազմում է բա-րեւութեան քահանայապետական աթոռի վրայ:

Բաբբ մեռնելուց, նրա հոգին անց-նում է մէկ ուրիշ վրայ, և սա շարու-նակում է իւր նախորդի սկսածը: Աս-տուծոյ անհասկանալի կալգաղութեամբ, մեռնողի հոգին անցնում է ոչ թէ օտարի, այլ իւր որդոյ մէկի վրայ, այնպէս որ բարեկներն իւր տեղում կան մարդը ընթացքում պի-տի ունենայ ժառանգական մարդաբէ-ները, որոնք հանգամանքների բերմամբ կարող են թագաւորների փոխարին Պարզ է, որ բարեկները, զուցէ անգիտակցա-բար, ընդունում են հոգեփոխութեան վարդապետութիւնը: Սակայն մեր ծա-նօթ բարին թագաւորութեամբ ծածկեց մեզանից այդ վարդապետութեան ման-րամասնութիւնները:

Բոլոր կրօնները ճշմարիտ լինելու զաղափարը միայն մի արտաքին պա-տրուակ է, որ բարեկները գործ են ա-ծում միամիտների համոզելու համար: Իսկ երբ նրանք նկատում են, որ իրենց խօսքերն արդէն ունեցել են փափա-գած արդիւնքը, ապա շարունակում են

Մորիսն էլ անա երկու շաբաթ է, որ պատրաստուած է մեղ մօտ գալ բայց ինչպի պիտի կերակրուի: Ժողովրդեան յոյսը մնացել է զարնանացանը, բայց, ինչպէս երևում է, նրանից էլ պիտի զրկուի, որովհետեւ ամենքն էլ գտնուում են գաշտեւում մորեխի համար:

Տիֆլիսի Տիրուհի Կոստանեանը ձեռ-նարկել է մի շարք մանրիկ գրուածք-ների թարգմանութեան՝ մանկանց ըն-թերցանութեան համար: Այս օրերս դարձեալ ստացանք նրա թարգմանած հետեւեալ երեք փոքրիկ գրքոյիկները, ո-րոնք առաջինների նման, միանգամայն օգտակար կարող են լինել մանուկ ըն-թերցողներին: 1) Թուրք և հին գրը-քեր, 2) Տիրուհի աղջիկ, ժողովրդա-կան աւանդութիւն (Ստորագրուած ժո-ղովածուից), 3) Վեր պտղի դա-ւանանքը: Երեք գրքոյիկն էլ տպուած են Թիֆլիսում 1894 թուին:

Ա. Զ. Գ.

Թարգմանութեան խնդրում է նրանցից, որոնք զուռ չեն վճարել իրենց բաժա-նորդագիրը և կամ որոնց վրայ անցեա-լից տպուկներ են մնում, բարեհաճեն հասցնել իրեն:

Նոր-Դարի մայիսի 1-ից թաժանորդ են գրում եւ վճարում են 7 ր. 25 կ.:

ԽԱՍԱՏՈՐ ԱՌՈՎԵԼՆ

Անմահ հայրենասէր Խ. Արովեանի անմոռաց յիշատակին մահարձան կանգ-նեցնելու և նրա Վէրք Հայաստանի հայրենաշունչ գրքի և միւս մնա-ցած գրաւոր աշխատութիւնները հրա-տարակելու օգտին ինչ մօտ կար 15 րուբլի: Նուիրատու պարոններն են. միծ. պ. Իսահակ Պօղ. Պապովեանց 10 րուբլի, Սարգիս Յար. Թումանեանց 5

և մեծ հատութեամբ բացատրում, որ այդ կրօնները շատ լաւ էին իրենց ե-րիտասարդութեան օրերում, բայց ո-րովհետեւ ժամանակի ընթացքում ժո-ղովրդը կորցնում էր իւր կրօնի ըս-կըրնական մարքութիւնը, այդ պատ-ճառով Աստուած հարկաւոր էր համա-րում ուղարկել նոր մարդաբէներ, որոնք կամ քանդում էին իրենցից առաջ ե-ղած մարդաբէների հիմնածը, կամ փո-փոխում և կատարեալագործում: Այսպէս օրինակ, մովսէսականութիւնն ընդունե-լի էր մինչև Քրիստոսի գալը, քրիստո-նէականութիւնը՝ մինչև Մուհամմէդի գալը, մահաբականութիւնը՝ մինչև Բահաուլ-լահի գալը և այլն: Այդ կրօններից իւ-րաքանչիւրը փրկում էր իւր միջոցով Աստուծուն զիմոյնների միայն մինչև յաջորդ կրօնի հաստատուելը: Այնու-հետեւ նա Աստուծոյ առջև այլ ևս ըն-դունելի չէր: Մեր օրերում Աստուած հիմնել է բարեկները: Մինչև այդ ժամանակ գոյութիւն ունեցող կրօննե-րն այդ օրուանից կորցրել են իրենց նշանակութիւնը և այլ ևս չեն կարող մի որ և է էական օգուտ ունենալ ի-րենց հետեւողների համար: Այդ պատ-ճառով եթէ մէկը բարի չդառնայ, նա անպատճառ պիտի կորչի, թէ և ինքն ըստ ինքեան մարդը և անպախարա-կելի կեանք և կրօնական ջերմեւան

արհամարհել... Մոխիր է ձեր սիրտը, ընդունայն է ձեր վայելից յոյս, անարդ կանչ է ձեր կեանքը, երբ անաստուած և աստուծոյ նախախնամութեան կապը ընթերցուի...

Այսպէս թէ սէր է ներշնչում դէպի Բրիտանիա, դէպի խաղաղութիւն և թէ զգուշացնում է յարգանքները և թէ պաշտպանութիւն և անհատականութիւն, ամբարշտականութիւն և ազաւորականութիւն։ Մեր կեանքի իւրաքանչիւր դէպքի համար այստեղ պատկեր կայ և խրատ։

Հայրենի այս գիրքը գրել է եկեղեցականներին համար, Աւագ մեղ, ուշադրութեամբ հղանք, հազար ութ հարիւր տարի է այս դասերն Աւետարանը մեզ կաւանդէ, և մեր կրկնողները ժողովրդին, տակաւին ոչ միք սորվեցանք՝ ոչ ժողովուրդը հասկացաւ, սիրոյ դասը թողնելով՝ յայտնութիւն կրթեցինք զմեզ, սիրոյ կտակը տուինք՝ բանասիրելու նախաձեռն տուինք... Այլ ևս ի մէջ մի կը համարձակի սէրը քարոզել ժողովրդին, երբ սիրոյ ճառարարութեամբ տարբեր սերունդները, հետ միմանց տակաւին թեւաբեր կըլարվոյնք, և ինչ մնաց, որ խաչն և Աւետարանը մեր գրկէն թողնուինք, և սուր առեկտով, միմանց կողմ միանանք։

Բայց Հայրենի հաւատում է, որ դարձեալ խաչը պէտք է յաղթանակի և անօրէնքն յանօրէնութեան իւրում մեղացի, միայն թէ կենդանի պահուի աւետարանի ձայնն և բարձր՝ եկեղեցու գործակալ։

Ա. Տէր-Միքիլեան.

ԻՆՉՊԵՆՍ ԳՐԵՆԻՈՒ ՆՆ ՆԵՐՏԱՍՍՈՐՆԵՐԻՆ

Վիեննայի վարժարանի մը ուսուցիչ Յովհաննէս Շմիտ՝ այս խնդրոյս նկատմամբ՝ վարժարանի տարեգրքին մէջ փորձելի յօդուած մը գրած է, որն որ բնականապէս իւր ազգայնոց համար դիտեալ է. բայց այնպիսի ընդհանուր ակնարկութիւններ կըրտնայնակէ, որ նաև օտարը մեծապէս կընան օգտուելու և սենք՝ թէ ինչ կըգրէ ուսուցիչն։

Թէ հիմնական երկրորդագրողը թեան ոճն սիրուն է՝ ոչ ոք ինչայ հաստատուելու (Վերահասկանալի) այս մասին ձեռնհաս դատաւորը գրեթէ միշտ բըռնազօրով, անհամ ու շատ անգամ գունդիլ ու փոխառեալ դարձուածներով պնդեալ գրութեան վրայ կըգնահատին։ Բայց պէտք չէ մոռնալ՝ թէ շատ-շատ աննպատակաւ պարագաներ ի միասին կազմեն, որոնցմէ արդի երկրորդագրողը չի կրնար այնպէս դիտելու խառնափնիք Նախ՝ ընտանեկան խօսակցութեան լեզուն, որ գրաւորէն երթալով կընդդիմէ յետոյ երկու հին լեզուաց՝ այսինքն լատինիէն և յունարէնի, և այս կամ այն նորագոյն լեզուի մշակութիւնն երկրորդագրողին հոգեկան կարողութիւնն այնպէս կըզբաւեն և միանգամայն կըցրուեն, որ իւր մայրենի այսինքն՝ ազգային լեզուին պահանջմունքը լիովին կատարելով ի հարկէ անտառի կ'ըլլայ։ Աւելցուել ասոր վրայ բազմակողմանի և պառակտեալ ընթերցումն, որ զաշակերտն հովերուն ամէն ուղղութեամբ կըգործէ, ինչու որ դպրոցական գրքերն իւրաքանչիւր յատուկ ոճն ունին, իսկ (գերմանական) հատընտիր ընթերցումով գիրքն՝ որուն պաշտօնն է ցիւր ու ցան գեղեցիկ կտորները հաւաքելու, մասնակցութեամբ թողնելու չափ՝ տարբեր ոճեր կ'ընծայէ։ Ամէնէն վերջին արգիւն է առանձնական ընթերցումը, և ո՛վ չի գիտեր՝ որ ուսումնասիրելի երկրորդագրող ամէն ձեռք ընկած գիրքն անխտիր կ'առնուն՝ կըկարդան։ Իսկ այն բոլոր յատուկ բերուածին վրայ կըծածածիւր ժամանակին խաբարտուելու հոգեմասնակցութեան ճիւղով, իրոք՝ ամենին դարձանք չէ, որ այս ամէնն առանց ազգեցութեան չի մնար, և երկրորդագրողը զրոյթեան վրայ միայն դժգոյն և դուռնաւ բռն կըթողուի։

Բայց ինչ է ասոր դարձանք, արդեօք պէտք չեն երկրորդագրողը գիրք կարդալ, ոչ երբեք։ Ազգի գրքեր պէտք է կարդալ և յաճախ կարդալ, պէտք է անոնց մէջ խորամուխ ըլլալ և մեզի դանդաղ մտերիմ ընելու Անոնց մտեւրութենէն անշուշտ այնպէս կ'օգտուենք՝ ինչպէս բարի և առարկին մարդիկներէն, զորոնք ճանչնալու բախտն ունեցած ենք։

Արեւմտեան խնդիրը միայն ուսուցիչներէն ինչպէս ըլլալ թէ երկրորդագրող ինչ գիրք կարդալով կընան գեղեցիկ ոճ աստեալ վարժարանի՝ այսինքն գիմնական աշակերտը հին դաստիարակ մասնակցութեամբ մէջ շատ ընտիր օրինակներն ունին։ Ստույգ է, ինքնակենսական և ճակատագրային երկու ինչպէս ոճայ, աշակերտներուն միշտ անմատոյց և օտար կըմնան։ Կիւրքիս՝ մեր Շիլլերին պէս, իւր ճարտարախօս և ծագելահիւս գրութեամբը՝ վտանգաւոր օրինակ մըն է. ինչու որ երկրորդագրող այն պոստմոդերնիզմ վրայ զմայլելով՝ իրենց ուշադրութիւնը հին կըլարձնեն, և ասով միայն իրենք զոնք կըլարեն։ Երբեք միայն ընտիր ոճին էութիւնն անոնց վրայ չի կայանար, այլ յայնմ՝ որ ամբողջական, կատարեալ խորհուրդ մը այնպիսի բաւարարիչ գործածութեամբ և դասաւորութեամբ բացատրուի՝ որ չէ թէ միայն լատուրը ըլլայ, այլ ևս ևս՝ և հոս է միտ գնելու բանը։ Խորհուրդն յոյսովն դիտարկութեամբ համեմատ տպագրութիւն յատուկ բերէ։ Բայց ունին աշակերտը ի Վեստը և ի Քսենոփոն այնպիսի ընտիր օրինակներ, որոնցմէ առելին չի կրնար բազմացուել։ Այս երկու մատենագիրքը՝ իրենց համար ուսմանեալ ժամանակն աւարտելէն վերջը, պէտք չէ որ մէկ դի գրուին, այլ՝ դրուեն մի անգամ բացուած ըլլալով, անոնց սեռով ստեղծ կոյնեն, և սերով և յօժարութեամբ ի նոսրին գեղեցիկն։ Այս մատենագիրք այնու ևս պէտք են երկրորդագրող սէրը վաստակել, որ իրենց գրութիւնքն բոս մասին ուղիորդութեանց ստորագրութիւններ կըրտնայնակեն, զորոնք շատ սերով կըկարդան։ Իսկ Վեստը և Քսենոփոն Վրչաւանքն այնպիսի ոճ մը կընծայեն՝ որ յատմանայ ժամանակին իրեն անգնահատելի արդիւնք օրինակ պիտի համարուին, որովհետեւ պարզութեան և պայծառութեան արժէքն երբեք չի նուազատեսար։

Այս երկու մատենագիրքները պէտք է ուրիմ յաճախ կարդալ ու թարգմանելու։ Հատարարիմ մնալով հեղինակին՝ պէտք է իւրաքանչիւր խորհուրդն այնպէս թարգմանելու։ Չանալ ազգային լեզուաւ ինչպէս որ հեղինակին անշուշտ կընէ՝ և թէ գերմանացի ըլլալու, Բնագրի բան է՝ որ այստիսի ճգնալից գրագիտը մը մեծամեծ օգուտներ յառաջ կըբերէ։

Հոս վերոյիշեալ ուսուցիչն ինչ-ինչ գրքեր յառաջ կըբերէ, որոնք իրեն ազգայնոց սոյն վախճանին կընան ծառայելու, այսպէս Վրչաւանքը հրատարակած ժողովրդական առասպելներն, Լէսսինիկի առակները, Վոլթէի Բնագրի ստեղծութիւնն և ճշմարտութիւնն գործը և ուրիշ քանի մը գրքեր։ Ասոնցմով կընէ նոյն ուսուցիչը, պէտք է մարդ գերմաներէն լեզուի ողջոյն թափանցել՝ ստեղծ կարգաւոր և ընդօրինակելով։ Այս՝ նաև ընդօրինակելով ինքնակենսական ինչպէս մեզի հասած գրագիրները կըլարուին, Թուրքիայի մեն պատմական գործն ու թէ անգամ օրինակած է։ Այսպիսի բան մ'այսօրուսն օրս՝ ոչ ոք պիտի կարողանայ ընել։ Բայց ան՝ սկիզբի վրայ, Լէսսինիկի մէկ առակն և օրինակէ քանի մ'անգամ, և ստեղծ ձայնիւ կարդաւ, ապա երկրորդը մը, երրորդը մը և այսպէս անձանքի յառաջ գնաւ, և բիշ ժամանակին կըտեսնես՝ թէ որչափ բան քնդի յարած մնաց և որչափ յառաջադիմելի։

Իսկ երբոր մարդ գրելու սկիզբ կ'ընէ՝ երկու բան միշտ աշայ ուղիւ ունենալու է։ Նախ՝ ինչ որ Լէսսինիկ խորհուրդ

կու տայ և անձամբ կու տայ և անձամբ ալ ամբողջ կեանքին մէջ գործադրած է։ Երբեքն՝ Գրէ այնպէս՝ ինչպէս կը խօսիս, ան առանց գեղեցիկ կըլարուի, ինչպէս որ ընկերութեան մէջ անհաւան կերպով խօսող մարդիկ ուրիշներուն ծիծաղելի կ'ըլլան, այսպէս ալ բունագրութիւնը գրութիւն մը գրելը երբեք կըզգուցեն։ Այս պակասութիւնը գրութիւն մէջ սկսանողաց յատուկ է. առեւտրային բարձր ոճ և փոխառեալ, մուրացածայ աստիճաններ, որոնցմով գեղեցիկ մոտածութիւններէն զուրկ պարբերութիւնները կըցածնուն չափ կըլարեն։ Դեռն Ուր բարձր ոճ գործածելու հարկ կայ՝ հոն բնութիւնն ինքնին կազմէ։ Ներկողը՝ միտ գնելու է, ինչ որ Վոլթէ կըսէ. «Մարդկանց հետ վարուելով և խօսակցելով, դարձեալ կարողացած օրինակներով, ինչպէս նաև անձնական խորհուրդութեամբ վերջապէս ճանչցալ՝ որ ջրոս, ճապարկ և անշնանակ ոճ մը թօթափելու ուրիշ հնարք չկայ, բայց թէ՛ որչափ բացայայտ ու համառօտ գրելու աշխատելու։ Ուրիմ ամէն խորհուրդ կարելի եղածին չափ պարզ ենք կայացնել՝ ոչ շաղկապելով, ոչ երկայնաբանելով՝ ինչ որ երկու խօսքով բացատրել կարելի է։ Կարծես թէ ինչ ոճ մըն է, որ ամբողջ կեանքը ինչպէս պէտք է ընդունել, ինչպէս որ կու գնա։ Երբ իրեն ալ այնպէս պէտք է ներկայացնել, ինչպէս որ են։ Ինչ որ մարդ չի գիտեր՝ անոր վրայ ոչ խօսելու՝ և ոչ ալ գրելու է։ Թէ ամէն մարդ չկարենայ գեղեցիկ գրել՝ որովհետեւ տիկայ առանձնաբայն պարզ և բնութեան, բայց ամէն մարդ կարող է և պէտք է պարզ ու բացայայտ գրել, և ան այս փորձ ինչ աշխատութիւն միայն կըպահանջուի։

Ով որ ազգի գրել կուգէ՝ պէտք է որ շատ գրէ։ Միայն յաճախ կրթութեամբ ուսուցիչ ըլլալով, Վերը առաջարկուած հրահանգները բաւական զբաղում կընծայեն, բայց մարդ պէտք է ինքնին ձեռնամուխ ըլլալ։ Նախ՝ կարողացածն ունենալով քաղաքում ընելով։ Ներկողը՝ լիարժեքութեամբ գրուած՝ պարզ ոճի դարձնելով։ Այսպէս Շիլլեր իւր արձակ գրութեանց ամէն հատածին մէջ գրեալուր մոտածութիւն մը կ'առնուի, ու զայն միշտ նորանոր ու ճալտար կըբացատրէ։ Եթէ փորձ փորձենք նոյն մոտածութիւնը մոտք գրաւելու և մերկ յաճախեալ զարդուց ներկայացնելու, կ'ընտրուինք՝ որ սա ալ առանց աշխատութեան և առանց արուեստի չի յաջողիր։

Ասկէ զատ՝ գրութեան վարժելու ուրիշ միջոց ալ կայ, այսինքն՝ Օրագիր կամ Յիշատակարան մը բռնել և ամեն օր գոնէ երկուրդ բան մը գրել առեկտ։ Այս վաղեմի սովորութիւնը՝ նաև ըստ կերպական մասին, իւր բարձր ունելը, որովհետեւ յիշատակարանի ստացիւնն ամեն օր գրելու կըլարուի։ Եւ և թէ մարդ սովորութիւն ընէ՝ իրեն հանդիպածը կամ միտքն ինչպէս գեղեցիկ խորհուրդներ անկեղծութեամբ գրել առնելու և ամէն չինծառ յաւելուածներէն խորշի ան առան թէ միտքն առնել, և թէ սիրտը մեծամեծ շահեր կըլարին։ Այսպիսի վերջինեալ ուսուցիչն։

Մենք այս բաններուն վրայ միայն ինչ ինչ գործը դիտարկութիւններ կու գնենք աւելացնել։

Նախ՝ կարդալով ուսուցիչն գնահատածն աննպատակաւ պարագաներուն նկատմամբ, չենք կրնար գարմանքիս բոլորովին զգալ, երբ կըմտածենք՝ թէ մերայինք անհամեմատ աւելի աննպատակաւ գրել մէջ են, և սակայն ազգասիրական զգածմամբ ողևորեալ, իրենք ընկի լեզուի մշակութիւնն զանց չեն առնելու։ Եւ ստուգելու միջէ փոքր բան է Հայուն համար օտար աշխարհներ բնակիլ և օտարը՝ իւր մայրենի լեզուն

կուգի։ Միթէ փոքր բան է, երբ մանուկ մ'ազգային լեզուն հաղիւ թոթովելու կըսկսի, անդէն օտարտի հնչումներ անոր ականջն անհանդ կըբաբախեն և յիշողութեան մէջ զգալագոյն սարգելու կ'աշխատեն։ Միթէ փոքր բան է մերայնոց համար սովորուած ըլլալ շատ մը լեզուներ սովորել օրուան հացն հոգալու համար, և իրենց խորհուրդներն մերթ առ մերթ ան լեզուաւ զգեստաւորելու, երբ գործածած լեզուաց նկարագիրն իրարու հակառակ է։ Ինչպէս որ հակառակահունչ հովերէն աղիւն ձեռնակ մը երկրեալ կըտատանի, այսպէս միշտ ամբողջեալ են այնպիսի անձանց խորհուրդը և մոտածութիւնը, և շատ մեծ ճգնաց պէտք կայ, եթէ կուգի անոնց՝ խաղաղ, միակերպ և վախճանաղէմ ուղղութիւն մը տալ։

Չանց առնելով ուրիշ դժուարութեանց վրայ խօսիլ, որոնք առաջիններէն ունի նուազ հանրածանօթ են, անցնելով երկրորդ դիտարկութեան։ Մեր հայերէն լեզուն կըլին ըլլալով՝ այսինքն՝ հին կամ գրաբար, և արդի լեզու, ի հարկէ կըլին ալ մշակութիւն կըպահանջէ։ Դարաբեր համար՝ կրնանք գոհութեամբ սքով ընել, թէ ունինք շատ ընտիր մատեն մը, որուն կիրաւութիւնն ստուգիւ գեղեցիկ պարզ և յստակ գրութեան կրնայ առաջնորդել։ Թէպէտ և թարգմանութիւն է և ազատ է փորձ թերութիւններէն, սակայն լաւ ընթերցողներու գրքի մ'ամեն յատկութիւններն ունի, և այն՝ գրազանց կերպով։ Այս ամենն է առաջին Նոր Կտակարան, և ի մասնաւոր՝ Բրիտանիա Տեառն մերոյ պատմութիւնն, զոր Աւետարանագիրք մեզի կ'առնուին։ Բայց աւագ որ արդի լեզուին համար այսպիսի ընտիր միջոց չունինք։ Պատահաւոր ընթերցողներ մէկ կողմանէ, իսկ միւս կողմանէ շատ մը մատենագրաց կեղծիքն՝ որպէս թէ իրենք ամեն լեզուական օրինաց գրել ի վերջ ըլլան, և իրաւունք ունենան պատուական՝ բայց գեղեցիկ ակար լեզու մը պատուելու և ըստ բնաց կարկտելու—այս ցաւի պարագաներէն՝ այնպիսի թուում մը կըկարգեն, որ ցորակի կանգուն է՝ արդի լեզուին բազմաթիւ մշակութիւնն ու զարգացումն անկարելի կընէ։

Իսկ վերջապէս մեր երրորդ դիտարկութեան։ Չենք ուզեր յանուանէ կուգի մը յարմար համարած գրքերը արդի լեզուին համար։ Իւրաքանչիւր ուսուցիչ թող իւր խոհական դատաստանան ընտիր յատակ և պարզ ոճով մատեններ, և անոնց վրայէն հրահանգէ ձեռնասուն աշակերտները։ Նոյն իսկ ուսումնասիրող երկրորդագրող լաւ կընեն՝ եթէ այս միւր խորհուրդն հետեւին։ Բայց ասով բարձր և վախճանները չենք գտաւարարել, անոնց ընթերցումն ալ ըստ ի օգտակար է՝ եթէ ցանցաւ ըլլայ։ Իրեն գրուի բանից կըսենք թէ պարզ ընթերցումներն՝ տէրեւորաց գրութեան և սննդաբար կարկտելու է։ Իսկ մէկալը՝ տօնական խնդիրը գոհարարման և արիւնայոյց խորտիկ։

Հ. Ռ. Պ.

(Հանդէս Ամսօրեայ)

ԹՂԹԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ղ.Ղ.Ա.Ա.Ա. (Վարդան) 1 մայիս.—Մայիս ամիսն երկրագործ գիւղացու ամենամեծ թշնամին է, մի տարի չէ անցնում, որ մայիս ամիսն իւր սովորյալ յարձակումն չանէ գիւղացու աշխատողին վրայ ու չիփայտնէ նրա ամբողջ տարուայ վաստակը։ Ինչպէս ամեն ամիսն տարի, նոյնպէս և այս տարի մայիսն իւր գործը տեսաւ։

Մայիսի մէկի նախնիքս օրը բաւական անձրեւած լինելով, օրը բաւական գոհարարի էր։ Բայց ամիս մէկի օրուայ գեղեցիկութիւնը դժբաղդաբար շատ

կարճ տեսցաւ։ Վէս օր էր արդէն, երբ Մուռ լեռան բարձրագոյն կէտէն անհետ մայրը բարձրացան երկնակամարի վերայ։ Ամպերի բարձրանալուն հետ սկսեց և որոտումն և փայլատակումն։ Նրկար, շատ երկար որոտալուց յետոյ, ամբողջ երկնակամարը ծածկուեց սև ամպերով։

Սրը կըլարի էր, մարդիկ հաւաքուած գիւղամէջում, կէս-ուրախ, կէս-տխուր զրոյցներ էին առնում։ Այդ միջոցին սև ամպերի մէջ որոտմունքն իւր սպառնալիքներն էր կարգում մարդկանց ու օրուայ գեղեցիկութեան վրայ։ Մարդիկ նախազգալով իրենց զլխին զալիք պատահաւոր, լուռ ցրուեցին իրենց տները։

Ճիշտ կէս օրից յետոյ, ժամի երկուսին, սկսեց տեղալ հաւիթի մեծածածկամբ, 1/4—1/3 ֆունտ ծանրութեամբ սարսափելի կարկուտ։ Կարկտի տեղաւորուն հետ սկսուեց և գիւղացիներին սուղն ու լացը։ Այդ միջոցին հանդում արածող կենդանիները չիփմանալով կարկտի հարուածներին բառաչելով վազում էին դէպի տները, իսկ հանդում կամ տնիցից դուրս մնացած չնիւր կարկտից չիփմուիւց կ'անչ կ'անչ էին գալիս և չէին իմանում ուր գնան։

Ամպերի որոտմունքը, կանանց ու մարդկանց լացն ու կոծը, երկնային ճիւղն ու աղաղակը խառնուելով կենդանիների բառաչելներին հետ՝ մի սարսափելի ու սրտաճնդիկ տեսարան էր։ Իրկայացնում նայողի աչքին, իսկ այդ միջոցին պատահաներն ու ծերերը զսպելով իրենց լացն ու կործը, տխուր զանգահարութեան հետ վեր էին առաքում իրենց աղաչանքներն և կրկնում էին միմայն այս համառօտ աղօթքը. «Տէր Աստուած, դու քո օտեղծածին բոլորին հասցենա և խղճատ մեղաւորներին։ Բայց կարկուտ չսեւ մարդկանց աղաղակն ու աղաչանքը. 10—15 բալէում իսկէ գիւղացու ամբողջ տարուայ վաստակի արդիւնքը փչացու գնաց։

Այդիների նորագործ ծառերն ու օրթերը մնացին մերկ, ինչպէս ձմեռուան ժամանակ։ Իսկ 15 բալէ առաջ կանաչ գորգով պատած դռներն ու մարգերը ծածկուած էին կարկտի տխուր չերտով։ Կարկուտը գոգարիւց անմիջապէս յետոյ, գիւղացիներից շատերը սրը ձիով, սրը հետեւեալ շտապում էին դէպի հանդ մի տեղեկութիւն ի մանաւոր։ Բոլորն էլ յետ էին դառնում տխուր և յուսահատ դէմքով։ Հանդից վերադարձողները շտապիկ հարցին պատասխանում էին հետեւեալ խօսքերով. «Ոչինչ չի թողել, Աստուած մեր միջոց համար միզ պատեց։

Այդիների կարկտից ստացած վնասն այնքան մեծ է, որ առաջիկայ տարիին իրեն էլ է վնաս սպառնում, որովհետեւ բոլոր պտղատու ծառերը ճնկնաւոր են եղած, իսկ խաղողի մատաղ վաղերը արմատներ են կտրուելու։ Ներկայումս մեր դիւղացիների միակ միջոցաւորութիւնն ու յոյրը գալուստ մնացած արտերն են, որոնք կարկտից ազատ են մնացած։ Իսկ եթէ յիշեալ տարին էլ մորեկից վնասուելու լինին, որ հերկայումս մեծ քանակութեամբ գտնուում է մեր գիւղի գաղտնիւ, այն քանակ մեր գիւղացիների նոյնպէս և Աւշան, Նոր-շէն և Հաղի գիւղականների ապագան թշուառ և սկզբներով պէտք է նկարագրել։

Չնայելով՝ որ անա երեք տարի է, որ մեր գիւղացիք չարունակ վնասում են մորեկից, բայց և այնպէս այդիներից ստացած օգուտը ծածկում էր այդ վնասն, և գիւղացին էլի ապրուստի միջոց էր ունենում, իսկ այս տարի յիշեալ գիւղացիների միակ յոյրը կարկտից ազատ մնացած արտերն են։ Կարկտի մի դէպք էլ պատահեց տարի ի 22-ին, բայց յետոյն աւելի չար և վնասակար էր, քան առաջինը, վերջինը առաջինի պակասը լրացրեց։

Մեր գիւղացիք մտադիր են այս մեծ

